

Oikeustapauskokoelma

Asia C-670/22

**Rikosasia,
jossa vastaajana on
M. N. (EncroChat)**

(Landgericht Berlinin esittämä ennakkoratkaisupyyntö)

Unionin tuomioistuimen tuomio (suuri jaosto) 30.4.2024

Ennakkoratkaisupyyntö – Oikeudellinen yhteistyö rikosasioissa – Direktiivi 2014/41/EU – Rikoksia koskeva eurooppalainen tutkintamääräys – Täytäntöönpanovaltion toimivaltaisten viranomaisten hallussa jo olevien todisteiden hankkiminen –

Eurooppalaisen tutkintamääräyksen antamisen edellytykset – Salattua televiestintää koskeva palvelu – EncroChat – Tuomioistuimen ratkaisun tarpeellisuus – Unionin oikeuden vastaisesti hankittujen todisteiden käyttö

- Oikeudellinen yhteistyö rikosasioissa – Rikoksia koskeva eurooppalainen tutkintamääräys – Direktiivi 2014/41 – Määräyksen antavan viranomaisen käsite – Eurooppalainen tutkintamääräys täytäntöönpanovaltion toimivaltaisten viranomaisten hallussa jo olevien todisteiden hankkimiseksi – Yleinen syyttäjä, joka voi määrätä tällaisten todisteiden toimittamisesta täysin valtion sisäisessä menettelyssä, kuuluu käsitteen alaan (Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin 2014/41 1 artiklan 1 kohta ja 2 artiklan c alakohdan i alakohta)*

(ks. 71–75 ja 77 kohta sekä tuomiolauselman 1 kohta)

- Oikeudellinen yhteistyö rikosasioissa – Rikoksia koskeva eurooppalainen tutkintamääräys – Direktiivi 2014/41 – Eurooppalaisen tutkintamääräyksen antamisen ja toimittamisen edellytykset – Eurooppalainen tutkintamääräys täytäntöönpanovaltion toimivaltaisten viranomaisten hallussa jo olevien todisteiden hankkimiseksi – Salatun televiestinnän kuuntelulla määräyksen antavan valtion alueella hankitut todisteet – Hyväksyttävyyden noudattaminen, joista määräyksen antavan valtion lainsäädännössä säädetään tällaisten todisteiden toimittamiseen täysin valtion sisäisessä tilanteessa (SEUT 82 artiklan 1 kohta; Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin 2014/41 johdanto-osan 2, 6 ja 19 perustelukappale, 1 artiklan 1 kohta, 6 artiklan 1 kohdan a ja b alakohta sekä 14 artiklan 7 kohta)*

(ks. 88–93, 99–101 ja 104–106 kohta sekä tuomiolauselman 2 kohta)

3. *Oikeudellinen yhteistyö rikosasioissa – Rikosasioita koskeva eurooppalainen tutkintamääräys – Direktiivi 2014/41 – Telekuuntelu, johon ei tarvita apua jäsenvaltiolta, jossa kohde on – Käsite – Itsenäinen ja yhtenäinen tulkinta – Päätelaitteisiin soluttautuminen, jolla pyritään poimimaan internetpohjaisen viestintäpalvelun liikenne-, paikka- ja viestintätietoja, kuuluu käsitteen alaan – Ilmoittaminen kyseiselle jäsenvaltiolle – Toimivaltaisen viranomaisen yksilöiminen – Vaikutus (Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin 2014/41 johdanto-osan 30 perustelukappale, 31 artiklan 1–3 kohta, 33 artikla ja liite C)*

(ks. 110–119 kohta ja tuomiolauselman 3 kohta)

4. *Oikeudellinen yhteistyö rikosasioissa – Rikosasioita koskeva eurooppalainen tutkintamääräys – Direktiivi 2014/41 – Telekuuntelu, johon ei tarvita apua jäsenvaltiolta, jossa kohde on – Ilmoittaminen kyseiselle jäsenvaltiolle – Tavoitteet – Asianomaisten käyttäjien oikeuksien suojaaminen kuuluu tavoitteisiin (Euroopan unionin perusoikeuskirjan 7 artikla; Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin 2014/41 31 artikla)*

(ks. 123–125 kohta ja tuomiolauselman 4 kohta)

5. *Oikeudellinen yhteistyö rikosasioissa – Rikosasioita koskeva eurooppalainen tutkintamääräys – Direktiivi 2014/41 – Puolustautumisoikeuksien ja menettelyn oikeudenmukaisuuden kunnioittaminen määräyksen antavassa valtiossa – Direktiivin vastaisesti hankitut tiedot ja todisteet – Kansallisen tuomioistuimen velvollisuudet – Laajuus (Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin 2014/41 14 artiklan 7 kohta)*

(ks. 128, 130 ja 131 kohta sekä tuomiolauselman 5 kohta)

Tiivistelmä

Unionin tuomioistuin, joka käsittelee Landgericht Berlinin (Berliinin alueellinen alioikeus, Saksa) esittämää ennakkoratkaisupyyntöä, ottaa suuressa jaostossa kantaa niihin edellytyksiin, joilla yleinen syyttäjä voi antaa rikosasioita koskevan eurooppalaisen tutkintamääräyksen, kun jäsenvaltion määräyksen antava viranomainen haluaa, että sille toimitetaan kuuntelussa saadut televiestintätiedot, jotka jo ovat toisen jäsenvaltion hallussa. Se täsmentää myös näiden tietojen käyttämisen osalta tehtävät johtopäätökset siitä, että asiaa koskevaa unionin säännöstöä on rikottu.

Ranskan viranomaisten toimittaman tutkinnan yhteydessä ilmeni, että tutkinnan kohteena olevat henkilöt käyttivät salattuja matkapuhelimia EncroChat-palvelun avulla tehdäkseen ensisijaisesti huumausainekauppaan liittyviä rikoksia. Tämä palvelu mahdollisti Ranskaan sijoitetun palvelimen välityksellä salatun viestinnän, jota ei voida kuunnella perinteisillä tutkintamenetelmillä.

Tähän palvelimeen ja sieltä 122:ssa eri maassa olevien käyttäjien, joista noin 4 600 oli Saksassa, matkapuhelimiin asennettiin vuoden 2020 keväällä ranskalaisen tuomioistuimen luvalla ranskalaisen ja alankomaalaisen tutkintaryhmän kehittämä Troijan hevonen -ohjelmisto.

Eurojustin¹ vuoden 2020 maaliskuussa järjestämässä kokouksessa Ranskan ja Alankomaiden viranomaisten edustajat ilmoittivat muiden jäsenvaltioiden viranomaisille suunnittelemaansa tietojen valvonnasta, joka kattoi myös muualla kuin Ranskan alueella sijaitsevista matkapuhelimista saatuja tietoja. Bundeskriminalamtin (Saksan liittovaltion keskusrikospoliisi, jäljempänä BKA) ja Generalstaatsanwaltschaft Frankfurt am Main (Frankfurtin yleisen syyttäviviranomainen, Saksa, jäljempänä Frankfurtin yleinen syyttäviviranomainen) edustajat ilmoittivat olevansa kiinnostuneita saksalaisten käyttäjien tiedoista.

Vuoden 2020 kesäkuun ja vuoden 2021 heinäkuun välisenä aikana Frankfurtin yleinen syyttäviviranomainen antoi X:n osalta aloitetun menettelyn yhteydessä eurooppalaisia tutkintamääräyksiä ja pyysi Ranskan viranomaisilta lupaa saada käyttää rajoituksetta näiden keräämiä tietoja rikosoikeudellisissa menettelyissä. Se perusteli pyyntöään sillä, että Europol oli ilmoittanut BKA:lle, että Saksassa tehtiin EncroChat-palvelulla varustettujen matkapuhelinten avulla lukuisia erittäin törkeitä rikoksia ja että henkilöiden, joita ei ollut tähän mennessä tunnistettu, epäiltiin suunnittelevan ja tekevän tällaisia rikoksia Saksassa salattua viestintää käyttämällä. Ranskalainen tuomioistuin antoi luvan saksalaisten käyttäjien kuuntelussa saatujen tietojen toimittamiseen ja käyttämiseen tuomioistuimessa.

Tämän jälkeen Frankfurtin yleinen syyttäviviranomainen siirsi tutkintamenettelyt, ja muun muassa M.N:n osalta aloitetun menettelyn, paikallisille syyttäviviranomaisille. Eräissä ennakkoratkaisua pyytäneessä tuomioistuimessa vireille pannussa rikosoikeudellisessa menettelyssä ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin pohtii näiden eurooppalaisten tutkintamääräysten lainmukaisuutta direktiivin 2014/41² kannalta ja niitä seurauksia, joita unionin oikeuden mahdollisesta rikkomisesta on kuuntelussa saatujen tietojen käyttämiselle tässä menettelyssä. Se päätti näin ollen esittää unionin tuomioistuimelle ennakkoratkaisupyynnön.

Unionin tuomioistuimen arviointi asiasta

Ensimmäiseksi unionin tuomioistuin huomauttaa, että direktiivissä 2014/41 tarkoitettu määräyksen antavan viranomaisen käsite ei ole rajattu tuomareihin. Kyseisen direktiivin 2 artiklan c alakohdan i alakohdan mukaan yleinen syyttäjä kuuluu näet niihin viranomaisiin, joita määräyksen antavalla viranomaisella tarkoitetaan, ja ainoana edellytyksenä on, että nämä viranomaiset ovat toimivaltaisia kyseessä olevassa asiassa. Siltä osin kuin yleinen syyttäjä on määräyksen antaneen valtion lainsäädännön nojalla toimivaltainen määräämään täysin kyseisen valtion sisäisessä tilanteessa tutkintatoimenpiteestä toimivaltaisten kansallisten viranomaisten hallussa jo olevien todisteiden toimittamiseksi, yleinen syyttäjä kuuluu siis määräyksen antaneen viranomaisen käsitteen alaan, kun kyse on sellaisten todisteiden toimittamista koskevan tutkintamääräyksen antamisesta, jotka jo ovat täytäntöönpanovaltion toimivaltaisten viranomaisten hallussa.

Toiseksi direktiivin 2014/41 6 artiklan 1 kohdasta ilmenee, että eurooppalaisen tutkintamääräyksen, joka koskee täytäntöönpanovaltion toimivaltaisten viranomaisten hallussa jo olevien, pääasiassa kyseessä olevien kaltaisten hankittujen todisteiden toimittamista, on oltava kaikkien niiden edellytysten mukainen, joista säädetään mahdollisesti määräyksen antaneen valtion lainsäädännössä tällaisten todisteiden toimittamiseen täysin kyseisen valtion sisäisessä tilanteessa.

¹ Euroopan unionin rikosoikeudellisen yhteistyön virasto.

² Rikosasioita koskevasta eurooppalaisesta tutkintamääräyksestä 3.4.2014 annettu Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2014/41/EU (EUVL 2014, L 130, s. 1).

Vaikka direktiivin 2014/41 6 artiklan 1 kohdan b alakohdan tarkoituksena on estää määräyksen antaneen valtion lainsäädännössä säädettyjen sääntöjen ja takeiden kiertäminen, siinä ei sitä vastoin edellytetä – myöskään pääasiassa kyseessä olevan kaltaisessa tilanteessa, jossa täytäntöönpanovaltion toimivaltaiset viranomaiset ovat keränneet kysymyksessä olevat tiedot määräyksen antaneen valtion alueella ja tämän intressissä –, että eurooppalaisen tutkintamääräyksen, joka koskee täytäntöönpanovaltion toimivaltaisten viranomaisten hallussa jo olevien todisteiden toimittamista, antamiseen sovelletaan samoja aineellisia edellytyksiä, joita määräyksen antaneessa valtiossa sovelletaan näiden todisteiden hankkimiseen.

Kun otetaan huomioon rikosoikeuden alalla tehtävään oikeudelliseen yhteistyöhön, johon direktiivi 2014/41 kuuluu, taustalla oleva tuomioistuinten tuomioiden ja oikeusviranomaisten päätösten vastavuoroisen tunnustamisen periaate, määräyksen antavalla viranomaisella ei ole oikeutta valvoa sen erillisen menettelyn sääntöjenmukaisuutta, jolla täytäntöönpanojäsenvaltio on hankkinut ne sen hallussa jo olevat todisteet, joiden toimittamista määräyksen antava viranomainen pyytää.

Unionin tuomioistuin täsmentää lisäksi, että yhtäältä direktiivin 2014/41 6 artiklan 1 kohdan a alakohdassa ei edellytetä, että tällaisen eurooppalaisen tutkintamääräyksen antamisen edellytykseksi olisi välttämättä asetettava se, että kyseisen eurooppalaisen tutkintamääräyksen antamisajankohtana jokaisen asianomaisen henkilön osalta on olemassa konkreettisiin tosiseikkoihin perustuva törkeää rikosta koskeva oletus, jos tällainen vaatimus ei perustu määräyksen antaneen valtion lainsäädäntöön kansallisten syyttäväviranomaisten välisen todisteiden toimittamisen osalta. Toisaalta kyseinen säännös ei myöskään ole esteenä eurooppalaisen tutkintamääräyksen antamiselle silloin, kun kuuntelussa saatujen tietojen eheyttä ei voida tarkastaa kyseisessä vaiheessa kuuntelun teknisten perustojen luottamuksellisuuden vuoksi, kunhan oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin taataan myöhemmässä rikosoikeudellisessa menettelyssä. Toimitettujen todisteiden eheyttä voidaan näet lähtökohtaisesti arvioida vasta silloin, kun toimivaltaisilla viranomaisilla on tosiasiallisesti hallussaan kyseessä olevat todisteet.

Kolmanneksi unionin tuomioistuin huomauttaa, että päätelaitteisiin soluttautuminen internetpohjaisen viestintäpalvelun liikenne-, paikka- ja viestintätietojen poimimiseksi on direktiivin 2014/41 31 artiklan 1 kohdassa tarkoitettua telekuuntelua, josta on ilmoitettava sen jäsenvaltion tätä varten nimeämälle viranomaiselle, jonka alueella kuuntelun kohde on. Jos kuuntelua suorittava jäsenvaltio ei pysty yksilöimään ilmoituksen vastaanottavan jäsenvaltion toimivaltaista viranomaista, tämä ilmoitus voidaan osoittaa mille tahansa ilmoituksen vastaanottavan jäsenvaltion viranomaiselle, jonka kuuntelua suorittava jäsenvaltio katsoo soveltuvan tähän tarkoitukseen.

Direktiivin 2014/41 31 artiklan 3 kohdan mukaan on niin, että jos kuuntelua ei sallittaisi vastaavassa kansallisessa tapauksessa, ilmoituksen vastaanottavan jäsenvaltion toimivaltaisella viranomaisella on tällöin mahdollisuus ilmoittaa, että kuuntelua ei saa suorittaa tai se on lopetettava taikka että kuuntelussa saatua aineistoa ei saa käyttää tai saa käyttää ainoastaan ehdoin, jotka sen on täsmennettävä. Direktiivin 2014/41 31 artiklalla ei siis pyritä ainoastaan takaamaan ilmoituksen vastaanottaneen jäsenvaltion täysivaltaisuuden kunnioittamista vaan sillä pyritään myös suojaamaan tällaisen telekuuntelutoimenpiteen kohteena olevien henkilöiden oikeuksia.

Viimeiseksi unionin tuomioistuin korostaa, että lähtökohtaisesti yksinomaan kansallisessa oikeudessa on määritettävä säännöt, jotka koskevat sellaisten tietojen ja todisteiden, jotka on hankittu unionin oikeuden vastaisesti, hyväksyttävyyttä ja arviointia rikosprosessissa.

Direktiivin 2014/41 14 artiklan 7 kohdan mukaan jäsenvaltioiden on kuitenkin varmistettava, että oikeutta puolustukseen ja menettelyn oikeudenmukaisuutta kunnioitetaan, kun arvioidaan eurooppalaisella tutkintamääräyksellä hankittuja todisteita määräyksen antaneen valtion rikosoikeudellisissa menettelyissä, sanotun kuitenkin rajoittamatta menettelyä koskevia kansallisia sääntöjä. Kun tuomioistuin katsoo, ettei asianosainen voi tehokkaasti ilmaista näkemystään tällaisesta todisteesta, joka voi vaikuttaa ratkaisevasti tosiseikkojen arviointiin, sen on siis todettava oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevan oikeuden loukkaaminen ja sivuutettava tämä todiste.